

ÓSPIRIM JASINDAĞI OQIWSHILARDI SHAÑARAQLIQ ÓMIRGE TAYARLAWDIN PEDAGOGIKALIQ TIYKARLARI

Kazaxbaeva Mexriban

Pedagogika fakulteti mektep menedjmenti 3-kurs studenti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14784541>

Anotatsiya. *Bul maqalada óspirim jasındaǵı oqıwshılardı shañaraqlıq ómirge tayarlawdın pedagogikalıq tiykarları haqqında sóz etilgen.*

Gilt sózler: *pedagogika, psixologiya, shañaraq, óspirim, ádep–ikramlılıq.*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ ШКОЛЬНИКОВ ОСМИРОВСКОГО ВОЗРАСТА К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

Аннотация. *В данной статье говорится о педагогических основах подготовки школьников-подростков к семейной жизни.*

Ключевые слова: *Педагогика, психология, семья, подросток, мораль.*

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF PREPARING ADOLESCENTS FOR FAMILY LIFE

Abstract. *This article discusses the pedagogical foundations of preparing adolescents for family life.*

Keywords: *Pedagogy, psychology, family, adolescence, morality.*

Jámiyetimizdiń social–ekonomikalıq rawajlanıwın jedellestiriw sharayatında insan faktorın payda etiw dáwir talabına aylandı. Jetiliskeń insan haqqında onıń miynetini hám turmısı, ruwxıylıq rawajlanıwı haqqında ǵamxorlıq respublikamızdın tiykarǵı maqseti.

Insan qásiyetleri onıń miynetine, ruwxıylıq, ideyalıq hám mádeniy baylıqlarına múnásibetiniń tiykarları shañaraqta qalıplesedi. Jámiyet bekkem, ruwxıylıq hám ádep–ikramlılıq tárepinen salamat shañaraq bolıwınan mánpáátdar. Usı sebepli respublikamız, social turmıs sharayatların jaqsılawda járdem beriwdi mámleket áhmiyetine iye is dep biledi.

Keyingi jıllarda respublikamız tárepinen qabıl qılınǵan bir qatar qarar hám jol – jırıqlarda xalqımızdın social–mádeniy rawajlanıwın támiyinlewshi pikirler, usınıslar berildi, bular respublikamızdın tiykarı – shañaraqlardıń social–ekonomikalıq hám ruwxıylıq jetilisiwinde zárúr rol oynaydı. Sonıń ushın shañaraqlardıń hár tárepleme rawajlanıwı, jámiyettiń rawajlanıwı demek.

Usı mániste keleshegimiz bolǵan jas áwlad tárbiyası hám onıń rawajlanıwı mámleket áhmiyetine iye bolǵan másele esaplanadı. Ekinshi tárepinen, jámiyettiń shañaraq hám shañaraqlıq tárbiyalawǵa bolǵan talabı kún sayın artıp barmaqta.

Ata–analardıń balalar tárbiyası júzesinen juwapkershiligin kúsheyttiriw, tárbiyalawǵa tán qızıǵıwın asırıw, shańaraqlıq hám social tárbiya birligin támiyinlew házirgi kúnniń aktual máselelerinen biri.

Shańaraqlıq tárbiya degende ata–analardıń óz turmısları, turmıs tárizleri tiykarında bala shaxsında dúnyaqaras tiykarları, siyasiy, ádep–ikramlılıq, estetikalıq hám basqa social faktorlardı qalıplestiriw maqsetinde sistemali, izbe–iz, ideyalıq hám ruwxıylıq tásir kórsetiw processı túsiniledi. Biraq, bunda jámiyetimiz rawajlanıwı múnásibeti menen shańaraq, onıń bárshe turmıslıq basqıshları keskin ózgerislerge ushırap atırǵanlıǵı hám esten shıǵarmaslıq kerek.

Milletlerdiń tariyxiy, milliy hám regional ózgesheliklerin esapqa alǵan halda shańaraqlar rawajlanıwı ulıwma hám menshiklik rawajlanıwlar tiykarında shańaraqlıq tárbiyani maqsetke muwapıq jaqsılaw tiyis. Bul mámleketimizdiń shańaraqta jas áwladtı hár tárepleme kamal taptırıw processine qaratılǵan ilimiy hám ámeliy usınıslarınan biri.

Ata–anaların ulıwma, mádeniy, maǵlıwmat mazmunın kóteriliwi hám social aktivlik qarar tabıwı mektep hám shańaraq baylanısları ózgesheliginiń ózgeriwine sebep boladı. Eger mektep shańaraq tárbiyalanıwshılıǵına húrmet penen múnásibette bolsa, onıń baylıqlarınan, yaǵniy ata–analar abıroyı, shaxsiy úlgi, jaqsı sezimler tiykarında tárbiyalawlarınan paydalana alsa, ol halda ata–analar ataǵı úlken kúshke, tárbiya nátiyjeligin támiyinlewshi miyzaǵa aylanadı.

Házirgi zaman shańaraqları bar jámiyet penen tıǵız baylanısqa. Qalalardıń ósiwi, jasaw shárayatlarınıń jaqsılanıwı, xalqınıń materiallıq hám mádeniy turmıs saviyasınıń asıwı óspirimdiń jetiliskeń insan qılıp tárbiyalawǵa tásir qıladı.

Elimizde 1998–jıldıń «Shańaraq jılı», 2000–jıldıń «Salamat áwlad jılı», 2001–jıldıń «Analar hám balalar jılı», 2010–jıldıń «Bárkamal awlad jılı», 2012–jıldıń «Bekkem shańaraq jılı»–dep belgileniwi kámil insanlardı tárbiyalawda, áwladlar dawamlılıǵın salamat etip jetilistiriwde mánáwiyatımız tiregi bolǵan shańaraqtı bekkemlew menen xalqımızdıń shańaraqqa bolǵan xúrmetiniń bir kórinisi óz sáwleleniwın tapqan.

«Aqlı kámil hár qanday insan bul jaqtı dúnyada ómiri bar eken, shańaraq bar ekenligin ańlap jetedi. Shańaraq bar eken, perzent dep atalǵan biybaha baylıq bar. Perzent bar eken, adamzat hámıyshe iygiliqli niyetler hám umtılsar menen jasadı»,–deydi Birinshi Prezidentimiz óz miynetinde. Shınında da, tárbiyanıń irge tasın qalawshı orın shańaraq dep atalsa, usı shańaraq – misli qara úydiń neshe bir dúbileyleri tótepkı beriwın sınǵanday bekkem etip dizilgen uwıqlarına megezep, keleshek áwlad perzent tárbiyası tózimlilikke talap etedi dep adamlarǵa túsindirip turǵanıday boladı.

Juwmaqlap aytqanda, shańaraq, máhálle hám bilimlendiriw mákemelerinde jaslardıń tárbiyası, shetki aymaqlar menen máhállelerde jámlespegen jaslar menen maqsetli ideyalıq–

tárbiyalıq jumıslardıń jasalma túrde alıp barılıp atırǵanı, jınayatshılıq, diniy ekstremizm hám terroristlik háreketlerge adasıp qosılıp qalıw, milliy qádiriyatlarǵa itibarsızlıq, erte neke qurıw, shańaraqlıq ajırasıwlar sıyaqlı unamsız jaǵdaylardıń aldın alıwǵa qaratılǵan úgit-násiyat jumıslarınıń kópshilik jaǵdaylarda kútilgen nátiyjeni bermey atırǵanı bul máselelerge qatań túrdegi itibardı talap etpekte.

Shańaraqlarda balalar tárbiya beriwde ata-ananıń úlgi, olardıń miynetsúygishligi, shańaraqtıń islerge juwapkershiligi, jumıs jútiriliwi, úl balalarǵa qaraǵanda atanıń, qızlarǵa ananıń ustazlıq rahnamalıq jumısları tiykarǵı orındı iyelleydi. Bul pikirler shańaraqlarda ótkerilgen anketa maǵlıwmatları járdeminde anıqlandı.

Anketa mazmunında tómendegi sorawlar bar edi.

1. Familiyańız, atıńız, atańızdıń atı, tuwılǵan jılıńız, maǵlıwmatıńız, kásibińız hám adresińız.

2. Shańaraqta neshe perzentıńız bar.

3. Siziń súygen shınıǵıwıńız.

Balańız súygen shınıǵıwıwdı sanap beriń.

4. Shańararaǵıńızda perzentlerimiz shınıǵıwı ushın qanday sharayatlar bar. Arnawlı xana, stol, stul, kitap shkafları, radio hám basqalar.

5. Balańızdı tárbiyalawda qıynalıp atırsızma. Awa yaki joq.

6. Sizińshe shańaraq tárbiyasın ne qıyınlastıradı (Tárbiyaǵa tán bilimlerdiń jetispewshiligi, ata-analardıń biymásláhát jumıs alıp barıwı, balalardı jumıs menen bánt etmeslik, qızıǵıwlarına qarap qarım-qatnas qılmaslıq, xojalıq jumıslarınıń orınlanıwında qatnasmalıǵı hám basqa).

Siz tárbiya jumısında metodikalar zárúr dep esaplaysızma. Awa yaki joq. Bir kúnde neshe saat bala tárbiyası menen shuǵıllanasız.

Baqlawlardıń kórsetiwinshe, az balalı shańaraqlarǵa qaraǵanda kóp balalı shańaraqlarda tárbiya múmkinshilikleri hám reń-báreń.

Óspirimdi shańaraqlıq turmısqa, nekege tayarlawda, shańaraq bekkemligin támiyinlewde nekeleniwshilerdiń ata-anaları bilimine, turmıs tárizine, xarakter ózgesheliklerine hám kásip xızmetdlerine itibar beriw maqsetke muwapıq.

Tuwılıw moraldıń rawajlanıwı, ósiw kórsetkishi. Biraq keyingi oń jıllıqlar ishinde kóp balalı shańaraqlardıń keskin kemeyiwı esabına bir, eki bala menen shekleniw, shańaraqta tuwılıwdıń páseyiwine alıp keldi.

Bala tárbiyasına kóp waqıt sarıplanadı. Biraq shańaraqta tuwılǵan jeke perzent úlkenlerdiń janlı oyınshıǵı, súyiklisi, úlkenlerdiń dıqqat orayı, quwanışı hám erketayı sıpatında úlkeyedi. Onıń bir nárseden narazılıǵı hám jılawı ata–ana dúnyasın qaranǵılastıradı.

Ózleri jemey–ishpey, jeke perzentlerin aq tarap, kiyintirip, hátte, túrli qıylı sawǵalar uyımlestıradı. Bul menen balasınıń kelesi rawajlanıwın buzıp atırǵanlıǵın oylawdı jaqtırmaydı.

Bul qaraqalpaq shańaraqlarınıń tariyxınan belgili bolǵan haqıyqat hám ata- babalarımızdan miyras bolıp qalǵan dástúr bolıp tabıladı. Soǵan kóre bala menen kóbirek ana birge boladı.

Óytkeni xalqımız: “Sút penen kirgen jan menen shıǵadı” dep biykargá aytpaǵan.

Húkimetimiz shańaraqtı jámiyet negizi retinde ǵamxorlıq qılıp atır, onıń materiallıq-xojalıq tárepten ǵúlleniwi ushın pútkil múmkinshiliklerdi jumısqa salıp qoyıp atır. Atap aytqanda birinshi Prezidentimiz I. Karimov shańaraqtıń jámiyette tutqan ornı hám áhmiyeti haqqında sonday dep jazadı : “Bala tuwılǵan kúnnen baslap shańaraq ortalıǵında jasadı. Shańaraqqa tán dástúrlер, qádiriýatlar, úrp-ádetler balanı qalıplestiredi.

Eń áhmiyetlisi perzentler shańaraqlıq turmıs, turmıs mektep arqalı jámiyet talapların tusinip jetedi. sezedi”.

Bul orında alǵa súrilip atırǵan pedagogikalıq ideyanıń túpkilikli mánisin shańaraq tárbiyasın durıs jolǵa qoyıw, bekkemlew jáne de tereńlestiriw menen baylanıslı bolıp tabıladı.

Biraq balalar tárbiyasında saldamlı qátelerge jol qoyatuǵın shańaraqlar da ushraydı. Bul bolsa balalardıń kelesheğine unamsız tásir etedi hám olardı qayta tárbiyalaw sıyaqlı quramalı mashqalanı keltirip shıǵadı. Bunday qátelerdiń tiykargı sebebi ata- analar pedagogikalıq mádeniyatı jeterli dárejede bolmawı bolıp esaplanadı.

Házirgi kúnde qızlar tárbiyasın shólkemlestiriw, tárbiyalaw, eń jaqsı pazıyletlerdi payda etiw, ádep, etika sıyaqlı barlıq páziyletlerdi qızlarda sáwlelendiriw ata- ananıń moynına túsip atır.

Buǵan baylanıslı ózini tuta biliw, ızzetli biliw, uyat, iybe, shıyrın sózlik, miyirmanlıq, háreketshenlik, aspazlıq, sheberlik qızlardıń eń gózzal ayrıqsha táriypi bolıp tabıladı.

Ókinish penen aytamız házirgi kunga kelip ayırım qızlar tárbiyası buzılıwı nátiyjesinde joqarıdaǵı sezimlerdiń joytılp brıwı payda bolmaqta. Bul máselede ata- ana, máhelle, shańaraq, mektep, dem alıw ornıları, oqıtıwshılar úlken hám zárúrli rol oynaydı.

Barlıq qızlarǵa tek ǵana qızlar al ul balalarǵa da jaslıǵınan jaqsı tárbiya berip, jaqsı pazıyletlerdi júzege keltirip, jaqsılıqqa úndewdi úyretse, hár bir jumıstı, zattı durıs orınlawdı úyretip barsa álbette nátiyje bere aladı.

Búgingi kunge kelip qızlar ádep - ikramlılıq norması boyınsha júdá kóp ózgerislerdi kórip atırımız. Álbette bunıń negizinde jaqsı tárbiya kórmegenlik sezimi jatadı.

Awzınan hár qıylı sózlar, ǵapler, mánissiz pikirlerdi aytıp atırǵanlıǵın kóremiz. Olardı kórip jerkenishimiz qóziydi, ashıwımız shıǵadı, qáne ol jaǵdayda iybe, qáne ol jaǵdayda uyat

degen pikirler menen bas shayqaymiz. Bunday qızlar tek ğana ózin emes, al bul ğápleri menen ata-ana, máhelle, óqıtıwshıların da uyatqa qoyıp atırǵanlıǵın bilmeydi.

Bunday qızlardı jámiyetimizge paydadan kóra, kóbirek zıyanı tiyedi. Ol keleshekte qanday shańaraqtı qura aladı? Ele óziniń tárbıyası jaqsı emes. ol balalarına qanday tárbıya bere aladı degen sorawlar bizdi qıynaydı.

Dúnya jámiyetshiligi biziń milletimizdiń hayalları ózlariniń tapqırılıǵı, ádebi, múnásibeti, shiyrin sózligi, turpayı, hadallığı, milliy kiyiniwi, qalaberdi uyatı, ar-namısı, iybe,minez- qulıqtıń tazalıǵı, wapası, sabırlılıǵı, ándiyshe, iyman sıyaqlı mánawıy - etikalıq pazıyletleri menen joqarı salawatqa, orınǵa, abroyǵa iye bólǵan hám qızlar tárbıyasında jeke úlgi kórsetken hám de házir de sonday bólib qaladı dep úmit etemiz.

REFERENCES

1. Сеитжанова К. Школа будущего это школа «информационного века» //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 1. – С. 654-657.
2. Seytjanova Q. et al. Amaliy metodlar vositasida o'quvchilarda vokal-xor malakalari //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 12. – С. 892-896.
3. Seitjanova K. The Skill of a Conductor is the Ability to Express a Performance //Miasto Przyszłości. – 2022. – Т. 27. – С. 177-178.
4. Bekpolatova A., Seitjanova Q. OPERA GENRE, ITS HISTORICAL DEVELOPMENT AND ITS PLACE IN KARAKALPAK COMPOSING COMPOSITION TODAY //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 5. – С. 92-96.
5. Сейтжанова К. и др. Прошлое и настоящее вокальной музыки барокко //Science and Education. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 580-584.
6. Babasheva B. G., Sanjarbek Y. SHAXSLARDA MUNOSABAT TURLARI VA MULOQAT HAQIDA TUSHUNCHA //The Role of Exact Sciences in the Era of Modern Development. – 2024. – Т. 2. – №. 5. – С. 9-12.
7. Babasheva B. Effective Methods of Instructing Primary Class Students to Creative Thinking //Journal of Advanced Zoology. – 2023. – Т. 44.
8. Babasheva B. G. Some Issues of Transmission of Written and Oral Speech of Primary Schoolchildren //Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture. – 2023. – Т. 4. – №. 6. – С. 13-16.